

BALKÁN OTKA ZÁRÓBESZÁMOLÓ

A Balkán a múlt és a jelen között – magyar szemmel

Az 1990 utáni, a magyar érdekeket oly közvetlenül érintő balkáni események széleskörű társadalmi, politikai és média visszhangra találtak Magyarországon. A balkáni konfliktusok sokágú összefüggésrendszerét tudományos elemzésnek alávető vizsgálatok azonban nem tudtak kellő lépést tartani evvel az érdeklődéssel. Több intézménynél, igen különböző szervezeti formákban indultak egymástól elszigetelt kisebb-nagyobb kutatások, ezek között azonban csak csekély mértékű együttműködés alakult ki. Ez a koordináció-hiány nemcsak a kutatások hatékonysága szempontjából hátrányos, hanem igencsak megnehezíti az eredmények társadalmi hasznosítását is. Az elmúlt két évtized magyar politikai, gazdasági, társadalmi szempontjait mérlegelve, a bontakozó Balkán-kutatások eredményeit áttekintve világosan kirajzolódnak a legfontosabb elvégzendő alapkutatások. E pályázat keretében e sürgető alapkutatások egy részét végeztük el.

Kutatási indokok, hipotézisek és célkitűzések

Kutatási célterületünk a Kárpát-medencétől délkeletre fekvő, a tengerekig terjedő térség volt. A fizikai földrajzi kategóriát használtuk tehát, amely a Balkán térség északi határát a Dráva–Száva – Déli Kárpátok és Duna vonalánál húzza meg. Így beletartozik a mai Horvátország és Görögország területe is, Románia azonban csak részben. Különös figyelmet fordítottunk az oszmán-török expanzió által érintett területekre.

A „Balkán” elnevezést természetesen nem tekintettük „minőséget” jelző kategóriának. Számunkra a nevezett Balkán-térség – mind természetföldrajzi sajátosságait, mind a lakosság etnikai-vallási összetételét, mind településrendszerét tekintve – egyedülállóan sokszínű földrajzi, társadalmi egység, mindenekelőtt történelmi régió. Sajátosságát meghatározza a táj erős felszíni tagoltsága, amelynek nagy szerepe volt elszigetelt kisközösségek kialakulásában, az etnikai-vallási sokszínűség konzerválásában. Sajátosságát adja továbbá elhelyezkedése a kontinens „nagyteriségei” között: Európát és Kis-Ázsiát elválasztó-összekötő terület. Ez meghatározta és meghatározza ma is a világgazdaságban elfoglalt helyét. Ennek a fekvésnek eredménye az is, hogy 500 éven át a török birodalom nyugati határterülete volt, állandó érintkezési terület a német-római illetve a Habsburg, orosz és az oszmán birodalom között. Ez az ötszáz éves történelem meghatározta és meghatározza ma is a térség társadalmi tagozódását, etnikai-vallási tarkaságát.

A térség kulturális diverzitása egyedülálló. Azt, amit tegnap még elődeink csak az itt élők „elmaradottságaként” emlegettek, ma hajlunk „sajátosságnak”, „másként fejlődésnek” nevezni. Különös érdeklődéssel és kíváncsisággal fordulunk a térség színgazdag kultúrája felé: vajon korunk technikai modernizációja megtűri-e ezt a csodálatos, archaikusnak tűnő kulturális tarkaságot? Vajon az az etnikai-vallási sokszínűség, amely sok száz éven át oly gyakran vezetett háborúkhöz, most, a 21. században lehet-e kiindulási alap a Földgolyón a kulturális diverzitás egy mintaterületének megteremtéséhez?

A következő évtized Európa-politikája két sorsfordító történelmi kérdéstről fog szólni. Az egyik: *a kontinens új világgazdasági és hatalompolitikai elhelyezkedése* (így viszonya az USA-hoz, a Közel-Kelethez, Kínához). A másik: *a délkelet-európai és ezen belül is a balkáni térség belső mozgalmi és ezek kisugárzása az európai politikára*. Az Európai Unió bővítése 2004-ig olyan területekre terjedt ki, amelyek 2000 éve aránylag szoros szervezettel (illetve

kulturális-vallási szervezetekkel) a nyugat-európai nagy integratív politikai egységekhez kötődtek. Már 2004-től az Európai Unió túllépett a volt német-római birodalom határain, de még a nyugati keresztény kultúrájú és a hagyományos politikai intézmények területét vonta be. A 2007-es és a még előttünk álló bővítés túllépett, túllép ezen a határon.

*Ma váltásra van szükség a magyar politikai gondolkodásban. Több évszázad nyugat-európai kötődéseit megőrizve, új délkelet- – és reméljük, ezzel – általános kelet-európai érdeklődést kell életre segítenünk. Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy az unió keleti kiterjesztése és az új délkelet-európai integrációs folyamatok megváltoztatják nemcsak a magyar állam politikai, de az ország lakosságának napi életkörünyezetét is. A következő évtizedben Magyarországon át vezet majd az európai politika egyik „főútvonala”. Új kihívások – verseny és lehetőség – nyílik mind a térségben elhelyezkedő, mind a térséggel határos államok polgárai számára (németek, osztrákok, oroszok, ukránok, olaszok stb.). Fel kell tehát tárnunk: milyen versenyhelyzetet, kölcsönös befektetéseket, bővebb kapcsolatokat tesz lehetővé a következő évtized. Ismételjük: az európai politika a következő évtizedben részben a kontinensek közötti rivalizálásról fog szólni, részben pedig Nyugat-Európa és Délkelet-Európa, illetve Kelet-Európa viszonyáról. Környezetvédelmi, energetikai, piacnyerési és befektetési, részben globális biztonságpolitikai szempontok fogják ezt kikényszeríteni. Magyarország mind az orosz mind a Balkán-térség egyik kapuja, történelmi kapcsolati tapasztalatok letéteményese. Nemzeti érdekünk, hogy ezt a kapu-funkciót okosan, kulturáltan töltsük be. *A mai helyzet értékelése, a lehetőségek feltárása társadalomtudományi, meghatározóan történettudományi megalapozást kíván, az alábbiakban a pályázat keretei között elért vonatkozó eredményeinket foglaljuk össze.**

Kutatási témakörök

1. Balkán-történelmi kronológia készítése az 1878-2007 közötti időszakról.

A berlini kongresszustól az EU keleti bővítésének második nagy lépéséig terjedő időszak politika-, társadalom- gazdaság- és művelődéstörténelmi eseményeit 13 szerző munkájának eredményeként 34 szerzői ívben tekintettük át. Felhasználtuk az érintett balkáni népek történelmi irodalmát és gyakran utalunk a nem egyszer ténymeghatározásokban is kifejezésre jutó nézetkülönbségekre az egyes nemzeti történetírások között. Az elkészült kézirat adatai nyomon követik a térség belső határainak módosulásait, a születő-átalakuló, egyesülő, széteső államformációk intézményvilágának alakulását, egymás közötti és külső kapcsolataikat, valamint a demográfiai folyamatokat, az etnikai arányok változásait. A kézirat nemcsak a történészek számára szolgálhat nélkülözhetetlen segédeszközként, hanem a térséggel foglalkozó újságírók, politikai és gazdasági elemzők, kisebbségi és biztonságpolitikai szakértők mellett a politikai osztály tagjai is haszonnal forgathatják.

2. A Balkán az európai nagyhatalmak vonzáskörében.

Az e témakörben végzett kutatások eredményeit összefoglaló konferencia-előadások és tanulmányok az egyes nagyhatalmak Balkán-politikájával foglalkoznak a berlini kongresszustól a kétpólusú világrendszer összeomlásáig. Nem arra törekedtünk itt, hogy kézikönyvszerű áttekintést adjunk minden egyes nagyhatalom Balkán-politikájának valamennyi fontos eleméről, hanem súlypontokra koncentráltunk. A Párizs környéki békerendszer (1919-20) létrejöttéről és következményeiről valamint az 1989. év világpolitikai jelentőségéről rendezett konferenciáinkon számos, később tanulmányra fejlesztett előadás foglalkozott a Balkán helyével az európai hatalmak stratégiáiban ezen egyetemes történelmi fordulópontok idején. Részletes elemzés készült a Balkán helyéről az orosz külpolitikai stratégiában és energiapolitikai tervekben, eredeti terveinket bővítve foglalkoztunk az

Egyesült Államok II. világháború utáni Balkán-politikájának alakulásával is. A két világháború közötti jugoszláv államról készült monográfia nagy teret adott az európai nagyhatalmak Jugoszláviával kapcsolatos politikájának ebben az időszakban. Igen nagy teret szenteltünk Koszovo kérdésének, hiszen a kutatási időszakra esett máig vitatott függetlenségének kikiáltása. Elemeztük a bosznia-hercegovinai fejlemények regionális és Európa-politikai összefüggéseit.

3. A balkáni EU-bővítés politikai előtörténete.

Az elkészült tanulmányok azokat a politikai folyamatokat elemzik, amelyek során a 20. században különböző szövetségi rendszerekbe vonták be a balkáni államokat. E témakör másik oldala ugyanezen időszak Balkán- vonatkozású föderációs elképzeléseinek története. Elemzések készültek Románia, Bulgária, Szlovénia és különösen részletesen Szerbia felkészüléséről, a bővítési folyamat biztonságpolitikai aspektusairól.

A politikai folyamatokat a vizsgált régióban nagy mértékben befolyásolja a kollektív történelmi emlékezet. Itt két témára koncentráltunk.

A/. A román-magyar viszony tehertételei

A projekt keretei között lezajlott bukaresti és budapesti konferenciákon a magyar-román kapcsolatok konfliktusos időszakai álltak a középpontban, különösen nagy figyelmet kaptak a II. világháború vitatott kérdései.

Az előadások és viták általános tanulsága, hogy akiknek tegnap ellentéteik erősebbek voltak, mint közös érdekeik, ma akár a legjobb barátok lehetnek, mert változtak az idők, a nemzetstratégiák súlypontjai és holnap a közös érdekek lesznek a meghatározók viszonyukban. A magyar és román ország érdekek soha nem voltak annyira közösek mint ma. Hasonlóak gondjaik is: a szovjet hatalom visszahúzódása után a politikai vezetésnek el kell tudni igazodni önállóan a világpolitikában, a szovjet típusú egypártrendszer után újra be kell rendezni a politikai és a civil közéletet, demokratikus rendszert kell kiépíteni és meg kell tanulni a demokráciában viselkedni, annak eszközeivel felelősen bánni. Meg kell tanulni a piacgazdaságban gondolkodni. Az Európai Unióban kell megtalálniuk a helyüket mindkettőjüknek. Közösek az európai normák, amelyeknek meg kell felelniük politikai kultúrában, gazdaságban. Az Európai Unió belül mindketten az új tagok, a gazdaságilag-technikailag gyengébb államok csoportjába tartoznak. Mindketten az Unió keleti határvidékén helyezkednek el, közvetítő szerepük a nyugat-európai és kelet-európai térség között nagyon erős lehet. Össze kell hangolniuk a mindkét államon keresztülhaladó nyugat-keleti autóutak, gázvezetékek építését, a Duna szabályozását. Az Európai Unióban napi gazdasági érdekeik is összekötik a két államot: hasonló támogatási rendszert kíván mindkét állam lakossága például a településszerkezet fejlesztésében, hasonlóak gondjaik a gazdaságszerkezet átalakításához elnyerhető segítségben, mint például a támogatás az élelemtermelés modernizálásához, a nyugati térségek államaival szembeni ellenérdekeltség, vagy közösek érdekeik a munkaerő-vándorlás szabályozásában, az oktatásban, a szociális feszültségek kezelésében, amelyek a politikai és gazdasági rendszerváltás eredményeként jelentkeznek mind a román, mind a magyar társadalomban. De még azon témakörökben, ahol hagyományos ellentéteink vannak, ott is csak a két állam és a két értelmiség együttműködő munkájával vagyunk képesek a modernizációra. Például az évszázados etnikai-kisebbségi feszültségek feloldásában, a magyar-román, a magyar-román-roma feszültségek feloldásában. És ez a jegyzék a közös érdekekről csak a történész jegyzéke.

Ahhoz azonban, hogy e közös érdekeket felismerjük, el kell múlnia az évszázados haragnak, amely látásunkat elborítja. Az évszázados harag pedig csak akkor enyhül, ha feldolgozzuk azt,

kibeszélhetjük magunkat, elmondhatjuk kölcsönösen, hogy ki mikor miért érezte magát megbántottnak. Elemezni kell ezeket a konfliktusokat a történelem folyamán. Amikor a nemzetállami fejlődés korszakának harcai szembeállították e térségben az itt élő embereket etnikai-nemzeti alapon. Az érdekharc a szállásterület uralmáért, a területigazgatás, az iskolák, istentiszteletek nyelvéért. Ez az érdekharc magyar és román, sőt szász és más nemzetiségű emberek tízezreinek, parasztoknak, iparosoknak, tisztviselőknek eredményezett családi bánatot. Amely bánat és sérelem azután generációk során él érzelmvilágunkban és hangolja egymás ellen a két népet, mindenekelőtt a két nép értelmiségét. És amellet, hogy kibeszéljük a sérelmeinket, meg kell próbálni kölcsönösen kiengesztelni a másikat. Elismerni a másik keservét, megbántottságát. Őszintének kell lenni végre egymáshoz. Nem lehet azt a receptet tovább követni, amit a szovjet rendszeren belül kínáltak a proletár internacionalizmus eszmei talaján: söpörjük a szőnyeg alá a több évszázados ellentéteket, háborúkat, harcokat és beszéljük csak a román-magyar közös „haladó” történelmi fellépésekről, a múltban a közös érdekekről. (Mert természetesen ezek is voltak szép számmal. Csak jobbra az egyszerű emberek szintjén, akik nem írtak történelmet, nem hagytak ránk írott emlékeket, így a történész előtt e közös érdekek a román-magyar falu, város mindennapjaiban rejtve maradnak.) Nekünk, az első európai uniós értelmiségi generációknak jutott az a feladat, hogy őszintén beszéljük a múltunkról. A múlt bevallása fel is oldoz bennünket az alól, hogy tovább cipeljük a múlt terheit. Nekünk jutott az a feladat, hogy újragondoljuk a román és a magyar történelmet, hogy őszintén szólaltassuk meg a múltban élt emberek közös érdekeit és újraéljük egymás elleni etnikai-vallási-szociális harcaikat. A tudati struktúrák mélyén meghúzódó, szervült feszültségekkel egy időben – bár nem szinkronban – jelen van már mindkét oldalon az egymás megértésére (ha nem is egymás őszinte elfogadására) irányuló törekvés, melyben a fentebb jelzett általánosabb okokon túl az erdélyi magyar kisebbség sajátos parlamenti-pártpolitikai funkciója bír formáló hatással. A román társadalom az utóbbi két évtizedben elfogadta kormányképes erőnek a magyar kisebbséget, politikai szervezetét a pártpolitikai torzskodások kényszerhelyzetében a kormányzati rendszer stabilizáló tényezőjének tekinti. A romániai magyarság politikai funkciója így jóval több a kisebbségpolitikánál (néha még annak rovására is mehet) - akár nemzetközi jelentőségű lehet – ezért ennek kiemelt figyelembe vételével kell alakítanunk differenciált támogatáspolitikánkat.

B/ A szerb-magyar viszony

Ahogy a román-magyar viszony és Románia vizsgálatánál, úgy Szerbia vonatkozásában is a 20. századi magyar-szerb viszony alakulásának, Szerbia jelenkori törekvései megértésének, illetve jelenlegi és várható politikai, társadalmi változásainak figyelemmel kísérésének és értékelésének adtunk kitüntető figyelmet.

A kutatási periódusban törekedtünk a szerb-magyar kapcsolatoknak a „*megértő történetírás*” jegyében történő minél alaposabb feltárására. Itt kulcs- momentumnak a Délvidék 1941-1945 közötti története feldolgozását tartjuk. A Délvidék 1941-1945 közötti történetéről a magyar és a szerb történetírásban merőben ellentétes narratívák születtek (a hallgatások mellett), s ezek a közvéleményben mindkét oldalon heves érzelmeket váltanak ki napjainkban is.

A megbékélés első feltétele a történelmi számvetés. „A halottakat el kell temetni.” Függetlenül attól, hogy melyik politikai táborba tartoztak. Második feltétele a megbékélésnek az, hogy a történelmet be kell vallani. A magyar értelmiség és politikai elitek a mi történelmünket, a magyarok keltette sértéseket, bűnöket már bevallották (1964, Cseres Tibor regénye, ennek alapján 1966-ban Kovács András filmje: Hideg napok). Úgy gondoljuk, hogy

most már szomszédainkon, jelen esetben a szerbiai értelmiségen a sor: szembenézni önkritikusan saját történelmük kirekesztő hagyományával. Ez a történelmi számvetés és elszámolás, egymással őszinte szembenézés az első feltétele annak, hogy a szerb és magyar nép között a kollektív bizalmatlanság megszűnjék, s a megbékélés érzése valaha is létrejöjjön. Megerősödjék majd a továbbélő gyász és keserűség mellett. A közösségben és egyénileg, önmagunkban. Munkánkkal közvetve segítenünk kell őket az önvizsgálat során.

Annak ellenére, hogy úgy véljük, a történelmünket már bevallottuk, lehet, sőt kell is a bevallott múlt részleteit kutatni. Ennek jegyében olyan kérdésekre kerestük és keressük a választ, hogy az 1941 és 1945 közötti időszakban bekövetkezett két impériumváltás, a magyar és a jugoszláv hatalomváltás erőszakos állami impulzusai, a magyar és a jugoszláv állam erőteljes nacionalizálási lendülete hogyan hatott e térség soknemzetiségű társadalmára, különösen a magyarok és a szerbek gazdasági, társadalmi, valamint szellemi-kulturális helyzetének alakulására, milyen volt az éppen aktuális hatalom kisebbségekhez fűződő viszonya.

A korábbi évtizedek hallgatása miatt mind a magyar, mind pedig a szerbiai közvéleményt még ma is élénken foglalkoztatják a magyarok elleni 1944/45-ös jugoszláv kommunista megtorlások, de nem lankadt a vajdasági szerbek érdeklődése sem a magyar katonaság és csendőrség által végrehajtott 1942-es razziák iránt. Ezek ismeretesen egymásra épülnek. Kutatásainkban választ kerestünk, és részben meg is találtuk olyan, mindkét nemzetben mindmáig fájdalmas emlékeket idéző kérdésekre is, hogy miért, milyen eszmék nevében történt a Délvidék Magyarországhoz, illetve Jugoszláviához történő visszacsatolása után a „*másik*” demonizálása, miért zúdult rá a délvidéki szerb, illetve a magyar nemzetiségre a „*hódítók gögje*”, hogyan történt az „*ellenség*” közösségi tudatának, etnikai emlékezetének, értékrendjének, tárgyi és szellemi kultúrájának pusztítása, miért gyilkolták halomra 1942 „*hideg napjaiban*”, majd 1944/45 „*még hidegebb napjaiban*” a hatalmi, nemzeti szempontból megbízhatatlannak, ellenségnek nyilvánított népcsoportokat. Fontosnak tartottuk ugyanakkor az együttélés pozitív példáinak - az uralkodó tendenciákkal ellentétes magatartásformák - bemutatását és dokumentálását is, amelyekre szintén számos példa akadt ezekben az esztendőkből. Természetesen mindezek teljes körű megválaszolása további kutatásokat igényel.

A kutatások eredményeként összeállt forráskiadvánnyal és tanulmánykötettel, illetve a pályázatban jelzett konferenciák révén elindítottuk és új pályára állítottuk a hosszú évtizedek óta hiányzó magyar-szerb tudományos párbeszédet (1987 óta nem volt országos szintű magyar-szerb történész konferencia), amely hozzájárulhat egy korszerűbb, realisabb múltismerethez és történetiszemlélethez, amely reményeink szerint idővel – talán nem is a távoli jövőben - beépülhet a magyar és a szerb nemzeti emlékezetbe is.

4. A Balkán természettörténetének valamint a Balkán és a Kárpát-medence közötti természettörténeti kapcsolatok fő jellemzőinek vizsgálata.

A rendkívül sokrétű témakörből a zárójelentésben a Duna hajózhatóságával kapcsolatos eredményeinket emeljük ki, mivel itt egyszerre érvényesülnek gazdasági, társadalmi, Európa-politikai, regionális együttműködési és az érintett országok (Bulgária, Horvátország, Románia, Szerbia) belpolitikájával kapcsolatos tényezők.

Divatos hagyomány egyes közlekedési ágakat kiemelni kedvező tulajdonságaik miatt, vagy elmarasztalni hátrányos vonásaik okán, de ezt sommásan csak a felületes szemlélő teheti. Minden közlekedési ágnak sajátos és nélkülözhetetlen feladata van. A nagy tömegű áruszállításban nagy távolságokra nélkülözhetetlen a hajózás és a vasúti közlekedés, az

áruterítésben, személyekhez juttatásban elengedhetetlen a közúti szállítás, a gyors árucserékben (pl. létfontosságú egészségügyi szállítmányok) pedig a repülés az egyetlen megoldás.

Mit tettünk eddig Európában a hajózásért, és ezen belül a dunai hajózásért?

---Megépítettük a Duna-Majna-Rajna csatornát, és ezzel összeköttöttük a Fekete-tengert és az Atlanti-óceánt. Rotterdamtól Konstancáig hajózhatunk olyan hajókkal, melyek megfelelnek a csatorna zsilipjei méretének (190mx12m). A Felső-Dunán, közülük csak 2 nem fér a Duna-Rajna csatorna zsilipjébe. (A 4 bárkás konvojt részleteiben lehet átvinni.) A méret elemzésekor a merülési mélységtől ezúttal eltekintettünk, mivel a szállított áru csökkentésével a merülés is csökkenthető.

---A Duna felső szakaszán (Németországban, Ausztriában és Szlovákiában) felépítettünk egy sereg vízlépcsőt, mellyel hajózhatóvá tettük a felső folyó-szakaszt, egyúttal gyökeresen megváltoztattuk a Duna hordalék szállítását. Megszűnt a kavics utánpótlás, a meder drasztikusan mélyült az utóbbi évtizedben (Gönyүнél 197cm-t, Dunaföldvárnál 132cm-t). Az említett két helyen kavicsos mederfenék helyett szikla fenék gázló alakult ki.

---A panel-építési programhoz elképesztő mennyiségű kavicsot termeltünk ki két évtized alatt a Duna medréből és ezzel siettettük a mederfenék mélyülését és tovább rontottuk a hajózás esélyeit abban az időszakban, amikor a Duna felső szakaszán végbevitt építkezések folyami hatásairól nem volt elegendő tudományos ismeretünk.

---A Duna vízgyűjtő területén jelentősen csökkentettük az erdők felületét és ezzel a korábbiaktól teljesen eltérő tavaszi oladási viszonyok miatt megváltozott az árvizek jellege és időpontja.

A nagy mértékű, erőszakos emberi beavatkozások alapvetően megváltoztatták (és megváltoztatják) a Duna viselkedését. Változás természetesen korábban is volt. A folyó egyik helyen épít, máshol rombol, hol árad, hol apad, de a természetes változások a hosszú távú megfigyelésekre alapozva matematikailag jól megbecsülhetők, előre jelezhetők. Az ilyen jelenségeket nevezzük stacionárius folyamatoknak. A drasztikus emberi beavatkozások (nem zárva ki az erőteljes természeti hatásokat sem) a folyamatot instacionáriussá teszik. Tranziens (átmeneti) állapot alakulhat ki, mely csak egy-két évtized elteltével megy át egy új – az előzőtől jelentősen különböző – stacionárius folyamatba. Ebben az új folyamatban néhány évtizedes megfigyelés után ismét előre jelezhetők a változások. Hajózni azonban már most, az adatok összegyűjtése előtt is szükséges, márpedig a Duna magyarországi szakaszán a jelenlegi állapotban nem tudjuk évenként 240 napon a 2,5m-es nemzetközi tapasztalatok alapján elengedhetetlen merülési mélységet hagyományos módszerekkel biztosítani. A vonatkozó nemzetközi egyezményekben mi kötelezettséget is vállaltunk az egységesített hajó méretek fogadására. A dunai hajózás „érdekében” tett lépéseink azonban nem szorítkoznak a meder állapot változtatására, hanem a hajózás eszközállományának és személyzetének képzésére is tettünk néhány jelentős lépést:

---Felszámoltuk a hajdan a Balkánt is szolgáló magyar hajógyártást és a kikötői berendezések gyártását is. Nem a megszűnt gyárépületek, hanem a tapasztalt, nemzetközileg is elismert szakember gárda szétszéledése a legnagyobb veszteség, a gyártási háttér kiesése rövid időn belül a meglévő hajópark karbantartásában és javításában is nehézségeket fog okozni, és kikényszerítheti a külföldön végeztetett javításokat.

---Felszámoltuk a hajókat üzemeltető mérnökök képzését. Egy-egy iparág, közlekedési ág felszámolása néhány hónap alatt megtörténhet, újraindítása, e sajátságos ipari-közlekedési-kultúra megteremtése viszont évtizedeket vesz igénybe.

Az előzőeket összefoglalva: a Duna menti országok számos változtatást vezettek be a hajózhatóság fenntartása érdekében, mi ezekhez a változásokhoz nem alkalmazkodtunk, így a magyar Duna-szakaszon a hajózás csak az év kis részében folytatható. A magyarországi hajózás jelentősége más országokhoz és más közlekedési ágakhoz képest jelentős mértékben visszaesett. Jelentéktelensége miatt felszámoltuk a jövőt ígérő hajógyártást és szakemberképzést is. Tipikus öngerjesztő leépülési körbe kerültünk.

A Duna hazai mellékfolyói még rosszabb helyzetbe kerültek. A hajózás a Tiszán, Dráván gyakorlatilag megszűnt, pedig az ukrán-EU áruforgalomban a Tisza (megfelelő Duna-Tisza csatorna kiépítésével) tartós szerepet kaphatna az európaiktól eltérő méretű ukrán vasúti nyomtáv miatt.

Mit kell tennünk?

A mindenkori választási politikán felülemelkedve, reálian szembe kell néznünk a kialakult új helyzettel és új, megalapozott hatás-tanulmányt kell készíteni, mely a hajózás alakulásán kívül kitér az ország ivóvíz ellátási és szennyvízkezelési problémáira is. Számba veszi a várható éghajlatváltozás miatt keletkező öntözési és árvízvédekezési feladatokat, valamint az áramló vízben meglévő mozgási energiát is.

Matematikai hasonlattal élve: adott egy sokváltozós, időben is változó együtthatókkal rendelkező parciális, sztochasztikus differenciálegyenlet-rendszerünk, melynek kezdeti értékei nem kielégítően ismertek, a perem feltételei bizonytalanok, ill. a korábban elfogadott peremfeltételektől nagymértékben eltérnek. E feladat lehetséges megoldásait kell megkeresnünk. (A bizonytalanságok miatt valószínűleg több variánst kell kidolgozni és a választott megoldást az időben folyamatosan ellenőrizni ill. korrigálni is szükséges. A jelenlegi passzív várakozó álláspont helyett egy aktívabb, a szakemberek véleményére építő gazdaságpolitikai magatartás indokolt a Duna probléma-körben.)

A hajózás kérdéskörének vizsgálatával így eljutottunk a víz átfogó szerepének elemzéséhez, és ezen belül a vízerőmű(vek) kérdéséhez is.

Az eddigi szakértői vizsgálatok egyértelműen elengedhetetlennek ítélték a meder hagyományos karbantartása mellett a duzzasztást. Jelen ismereteink szerint a magyarországi Duna-szakaszon távlatilag két duzzasztóművet kell felépíteni a hajózás érdekében. E két duzzasztóművel az európai szabványméretű hajók akadály nélkül közlekedhetnek nálunk is. Sőt az alsó szakaszon Budapestig (esetleg Pozsonyig) tovább közlekedhetnének a Duna-tenger-járó hajók is. Budapesten egy trimodális (hajó – vasút – közút) átrakodó állomás kiépítésével egész Európa számára nagy jelentőségű (kelet-nyugati) logisztikai központot hozhatnánk létre. (Érthetetlen, hogy a délpesti logisztikai központ a hajókról ill. hajókra történő átrakodást mellőzi.)

A megépített duzzasztómű egyúttal természetesen vízi energiaforrás is, és megbízhatóan hozzájárulna a távlatilag biztosan és állandóan növekvő energia szükségleteink kiegészítéséhez.

5. A Balkán a huszadik századi európai gazdaságban.

A régió országaiban az utóbbi években általánosnak tekinthető az elmozdulás a gazdasági stabilizálódás irányába, mégis igen nagyok a különbségek. A legtöbb vonatkozó elemzés szerint valamennyi országban igen kedvező beruházási kilátásokkal lehet számolni az alacsony költségek, a kedvező piacbővítési adottságok és a privatizációs kínálat miatt. Hozzájárul ehhez az is, hogy a régió növekedési folyamatainak üteme jelentősen eltér az EU-

országokétól s így a fejlett országok dekonjunktuurája idején is nyújthat növekedési impulzusokat azoknak az országoknak vagy vállalatoknak, amelyek itt intenzív gazdasági kapcsolatokat tudnak kiépíteni.

A sikeres beruházási, kapcsolat-kiépítési döntések alapos történeti megalapozást kívánnak. A mostani helyzet által felvetett kérdések megválaszolásához gazdag anyagot nyújtanak a magyar állam és társadalom huszadik századi története során felhalmozott tapasztalatok, ilyen irányú kutatásokat is végeztünk e projekt keretei között. A rendszerváltás idején a délkelet-európai országokat súlyos gazdasági válság jellemezte, sőt a délszláv térségben a háborúk teljesen szétzüllesztették a gazdaságot. Piacgazdaságra való áttérésről, privatizációról, új külgazdasági orientációról, majd a makrogazdasági mutatók javulásáról komolyabb mértékben a régió keleti államaiban (Románia, Bulgária) csak az 1996-97-es kormányváltásokat követően, a Nyugat-Balkánon pedig csak a háborús periódus lezárultával (Horvátországban és Boszniában 1995, Szerbiában és Koszovóban 1999) beszélhetünk. Ebben igen fontos szervezői és finanszírozói szerepet töltött be az Európai Unió (Stabilitási Paktum, CARDS, Stabilitási és Társulási Folyamat, a CEFTA kiterjesztése a régióra). Ennek eredményeként a 2000-2008 közötti időszakot viszonylag magas GDP-növekedés és alacsony infláció jellemezte, bár több országban magasak maradtak egyes fontos válságmutatók is (főképp a munkanélküliségi ráta). A 2008-ban kirobbant pénzügyi világválság érezte ugyan hatását a régióban, de drasztikus visszaeséshez és kezelhetetlen válsághoz (eddig) sehol sem vezetett.

A térség gazdasági prosperitása Magyarország számára is fontos. Bár 2008 óta valamelyest csökkent a kölcsönös érdeklődés és a kapcsolatok intenzitása, de ez remélhetőleg csak átmeneti állapot, ezért a térség tényleges fontosságát jobban mutathatják a 2004-2008 közötti adatok. Akkor Délkelet-Európa a magyar exportból 8-9 %-al részesedett, az importból 3-4%-al, a tőke kivételből (a MOL-, OTP-, Trigránit-, T-Com stb. befektetésekből) pedig mintegy 2/3-os aránnyal. Mindez felerészelt a román relációban valósult meg, de Horvátország is jelentős külkereskedelmi partnerünk, s egyúttal a délkelet-európai magyar tőke kivételnek (szintén Románia után) a második legfontosabb célországa. A szűkebb értelemben vett balkáni térség csak ezután következik, de az is a gazdasági kooperáció fontos részét képezi, sőt különösen fontosnak tekinthető az uniós IPA-programokban való közös részvétel, valamint (a kis- és középvállalati szektor által is jól kihasználható) határ menti együttműködés.

Összegzés

A kutatási folyamat során jó kapcsolatot építettünk ki politikai döntéshozókkal és a velük folytatott konzultációkat is figyelembe véve az alábbiakban foglalhatjuk össze történeti témájú kutatásaink általános, politikailag is hasznosítható tanulságait:

- Délkelet-Európa Magyarország számára biztonságpolitikai, gazdasági és kisebbségvédelmi szempontból egyaránt kiemelt fontosságú térség, amelynek a magyar külkapcsolatokban elfoglalt súlyát csak növeli, hogy térbelileg részben egybeesik (az éppen a magyar EU elnökség idején útjára indított) uniós Duna Régió Stratégia által lefedett országsoporttal.
- Délkelet-európai szomszédaink közül Románia és Horvátország stratégiai partnerünk. Mindkettő tagja a NATO-nak és hamarosan (Horvátország 2013. július 1-re várható belépésével) az EU-nak, mindkettővel szorosak az üzleti kapcsolataink, mindkettőben (főleg persze Erdélyben) jelentős magyar kisebbség él, s a releváns politikai erők mindkét államban nyitottak a Magyarországgal való kooperációra. Ezek jó alapot teremtenek mind a bilaterális kapcsolatok, mind a regionális (pl. V4+) keretek közötti együttműködés bővítésére, mind az uniós fórumokon való közös fellépésre. Fontos érdekünk, hogy e két stratégiai partnerünk

integrációja mielőbb teljessé váljék (pl. Románia gyors és Horvátország nem távoli schengeni csatlakozásával).

- A Nyugat-Balkánt illetően megalapozott és célszerű a régió valamennyi állama euro-atlanti integrációjának különleges preferenciák nélküli, folyamatos támogatása. A térség csak az uniós csatlakozással hagyhatja végleg maga mögött a Jugoszlávia felbomlásával kialakult válságkorszakot, s válhat Magyarország stabil politikai és gazdasági partnerévé.

- Ebben az integrációs és konszolidációs folyamatban Magyarország fontos szerepet játszhat a csatlakozási tapasztalatok átadásával (pl. az előcsatlakozási alapok felhasználásával, intézményfejlesztéssel, a piacgazdaság és a demokrácia standardjainak kiépítésével kapcsolatos tanácsadás). Emellett célszerű továbbra is részt vállalni a különféle katonai és politikai missziókban (KFOR, EUFOR/ALTHEA, EULEX) és – gazdasági lehetőségeinkhez mérten – az újjáépítés támogatásában.

- Különösen fontos a Szerbiával (a nyugat-balkáni régió számunkra legfontosabb államával) való hatékony együttműködés, valamint a szerb uniós integráció soronlévő céljának, a tagjelölti státusz elnyerésének (határozott, de nem feltétel nélküli!) támogatása. A térség konszolidációja nem lehet teljes Szerbia tartós kirekesztődésével, s nem jöhetnek létre a magyar-szerb bilaterális viszony szempontjából fontos feltételek sem (rendezett politikai kapcsolatok, megfelelő befektetési környezet, a vajdasági magyarság jogbiztonsága).

- Indokolt a Balkánon a stabilitást biztosító nemzetközi tényezők igénye szerepvállalásuk, költségeik csökkentésére, jelenlétük azonban a béke megőrzésének nélkülözhetetlen feltétele. Ebben a tekintetben különösen fontos az Egyesült Államok további aktív szerepvállalása.

- A térség többségi politikusai nagy ellenszenvvel viseltetnek az autonómia gondolatával szemben, az autonómiát az elszakadáshoz vezető út döntő lépésének tekintik. A kisebbségvédelemben ezért különösen fontos az általános emberi jogok tiszteletének és a kisebbségi jogok betartása nemzetközi ellenőrzésének előtérbe állítása. Ezzel ellentétesnek tűnik és mérlegelésre késztet, hogy 2009 végén Szerbiában két, a kisebbségek helyzetét érintő autonómiatörvényt fogadtak el. Az egyik a Vajdaság számára biztosít nagyobb jogköröket, ez ugyan nem kifejezetten a nemzeti kisebbségek számára nyújt előnyt, de a Vajdaságon belüli nagyobb arányszám miatt a kisebbségek – főképpen a magyar etnikum – számára nagyobb érdekérvényesítő lehetőséget hordoz magában. A másik elfogadott rendelkezés, a nemzeti tanácsokról szóló törvény, a kisebbségek kulturális autonómiájának lehetőségét teremti meg. Mindkét törvény megvalósítását a gyakorlatban az befolyásolja, hogy a központi költségvetésből biztosítják-e a végrehajtásukhoz szükséges anyagi feltételeket. A törvények elmozdulást jelentenek az eddigi szerb politika irányvonalától, hiszen az 1980-as évek végétől az figyelhető meg, hogy a központi kormányzat csökkenteni kívánta mind a Vajdaság autonóm jogait (s ezzel egy időben erőforrásait, bevételeit nagyobb mértékben a központi költségvetésbe kanalizálta), mind a nemzeti kisebbségek jogait. Most viszont felsejlik a az érdemi kisebbségvédelmi szerveződések lehetősége, valamint esélyt látunk arra, hogy a délvidéki magyarság mai számarányánál nagyobb szerepet töltsön be a Vajdaság politikai és társadalmi intézményrendszerében. Így pozitív fejleménynek tekinthető a magyar kisebbségi szempontok figyelembe vétele 2011 végén a restitúciós törvény elfogadása során.

- Egyes diplomáciai lépéseinknél igen fontos a jó időzítés: így például a megfelelően ütemezett Koszovó-elismerés nem sértette a szerb-magyar kapcsolatokat.

- Ígéretesek, a konszolidáció irányába mutatnak a szerbiai belpolitikai fejlemények, s ha befagyasztott konfliktusként is, de Koszovónak van esélye a konszolidációra. Nem vethető el teljesen a szerb-koszovói területmegosztás lehetősége.

- A gazdasági világválság erősen érezteti hatását a Balkánon, a nemzeti, kisebbségi konfliktusok mellett, azokat akár elhalványítva, szociális indíttatású politikai válságok sora várható. Újabban páratlan intenzitású és tartós tiltakozó mozgalmak bontakoztak ki. A jelenlegi nehéz nemzetközi gazdasági-pénzügyi helyzetben, mikor az EU hozzájárulása is szükséges az IMF-hitelek folyósításához, az egyes balkáni országokban a hitel feltételül szabott megszorító intézkedések unióellenes hangulatot válthatnak ki, és megerősíthetik a szélsőséges erők befolyását a közvéleményre. Romániában jelenleg is sztrájkok folynak a kormányban a költségvetés egyensúlyát biztosítani akaró intézkedéseivel szemben, Görögországban is ellenérzéseket vált ki Németország törekvése, hogy a görög adó- és pénzügyek ellenőrzésére uniós biztost jelöljenek ki. A Balkán országai az utóbbi évszázadok során mindig igyekeztek megszabadulni a nagyhatalmak gyámkodásától, és minden bizonnyal a mostani pénzügyi szigorítást is annak tekintik. Emellett számításba kell venni, hogy balkáni államokban az életszínvonal az európai országok között a legalacsonyabbak között van, a munkanélküliség viszont a legmagasabbak közt, így a lakosság viszonylag magas hányada számít valamiféle állami segítségre.

- A hosszas konszolidációs folyamat megszakadt Bosznia-Hercegovinában, Koszovó mellett az egész régióban most itt a legtörékenyebb a helyzet.

- A térség hosszú távú biztonságának egyik feltétele Macedónia stabilitása és euroatlanti integrációja. Ezért sürgetőnek tartjuk a görög-macedón „névvita” rendezését.

Szervezeti háttér

A kutatások szervezeti bázisa a TTI-ben létrehozott *Balkán-történeti Munkacsoport* volt. Ez a csoport szorosan együttműködött a 2005 októberében alakult Balkán Tanulmányok Központtal. A Központ virtuális kutató- és menedzserintézet („falak nélküli” intézet), amelynek a Budapesti Európa Intézet keretében saját tudományszervezői, gazdasági és publikációs adminisztrációja van.

A TTI munkacsoport a Központ munkájában érintett különböző témakörök történeti aspektusait vizsgálta, s történeti vonatkozású anyagokat szállított a Központ havilap gyakorisággal megújuló honlapjához (www.balkancenter.hu), amely OTKA kutatásunk fő publikációs fórumaként műhelytanulmányokat, a balkáni aktuális események kronológiai áttekintéseit, konferenciaprogramokat és beszámolókat tett közzé. Kutatásaink előre haladtával tapasztalataink alapján felül kellett vizsgálnunk papíralapú publikációs stratégiánkat. A tervezett tanulmánykötetek helyett a megcélzott társadalmi hatás és a költséghatékonyság szempontjából is előnyösebbnek látszott, hogy eredményeinket ne a kutatások lezárása után nagy költséggel és időráfordítással elkészíthető kötetekben, hanem folyamatosan, folyóiratokban tegyük közzé. Ehhez a *História* c. folyóirattól kaptunk nélkülözhetetlen segítséget, amely több dupla számnyi terjedelmet bocsátott rendelkezésünkre.

A projekt megvalósítása során együtt működtünk a PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központjával, az ELTE, a Corvinus és a Debreceni Egyetem témakörünkben érdekelt tanszékeivel és intézeteivel, a bécsi Donauraum Intituttal, a Horvát Akadémia Történettudományi Intézetével és a bukaresti New Europe College-al.

Az OTKA kutatáshoz kapcsolódó rendezvények, 2007-2011:

- **Előadások a Balkánról sorozat 7.**
Függetlenség és autonómia között.
Koszovó: európai és magyar perspektívák (2007. április 13.)
Előadók: Udvardi Iván, Gál Kinga, Várady Tibor
Történész kerekasztal-beszélgetés: Csaplár Krisztián, Juhász József, Rész Imre
- **Előadások a Balkánról sorozat 8.**
Oroszország Balkán-politikája (2007. június 28.)
Előadók: Konsztantyin Nyikiforov, Székely Árpád, Sz. Bíró Zoltán
Kerekasztal-beszélgetés
- **Előadások a Balkánról sorozat 9.**
Az Európai Unió délkeleti kiterjesztése (2007. szeptember 14.)
Előadók: Andrei Plesu, Arnold Suppan, Szent-Iványi István, Bayer József, Inotai András
- **„A Balkán és Magyarország”, illetve „The European Union, the Balkan Region and Hungary” című magyar és angol nyelven megjelent Balkán-kötetek könyvbemutatója** (2007. október 4.)
- **Jugoszlávia, Szlovákia és Magyarország a II. világháborúban.** Műhelybeszélgetés (2007. december 6.)
Bevezető előadás: Arnold Suppan
- **Előadások a Balkánról sorozat 10.**
Koszovó: Konfliktus után, konfliktus előtt (2007. december 14.)
Előadók: Gyarmati István, Dunay Pál, Juhász József, Szilágyi Imre
Felkért hozzászólók: Csaplár-Degovics Krisztián, Halász Iván, Jeszenszky Géza, Takács Miklós
- **Előadások a Balkánról sorozat 11.**
A Duna hajózhatósága (2008. április 25.)
Előadók: Keskeny Ernő, Horváth Gyula, Michelberger Pál, Marton Tamás, Litvai János, Csorba László
- **Román-magyar megbékélés. Román-magyar történész fórum. Bukarest** (2008. május 23-24.)
Előadók: Glatz Ferenc, Szász Zoltán, Zsoldos Attila
- **Előadások a Balkánról sorozat 12.**
A Balkán térség és a magyar külpolitika (2008. november 20.)
Előadók: Göncz Kinga
Felkért hozzászólók: Kádár Béla, Juhász József, Rostoványi Zsolt
- **Politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális elitek Közép- és Kelet-Európa államaiban a XIX–XX. században** c. műhelykonferencia. (2009. május 14-15.)
Előadók: Dimitar Ikonov, Valeri Sztojanov, Rész Imre, Pandula Attila, Szabó Dániel, Antoaneta Zaprjanova, Csorba László, Ifj. Bertényi Iván, Bagdi Róbert, Demeter Gábor, Marina Hrisztova, Seres Attila, Kolontári Attila, Egry Gábor, Blagoveszt Nyjagulov, Penka Pejkovszka, Hornyák Árpád, Ritter László, Alekszander Gjurov, Kőszegi Margit, Tomoki Watanabe, Ilijana Marcseva, Jobbágy István
- **Bulgária az EU csatlakozás után.** Kerekasztal-beszélgetés. (2009. május 15.)
- **Kárpát-medencei magyar kisebbségek: helyzetkép és kilátások.** Műhelybeszélgetés (2009. október 12.)
Előadók: Glatz Ferenc, Csáky Pál, Markó Béla, Pásztor István, Tabajdi Csaba, Gál Kinga
- **Az 1989. év magyar és egyetemes történelemben.** Nemzetközi konferencia. (2009. október 20.)

Előadók: Juhász József (Jugoszlávia), Stefano Bottoni (Románia)

- **The European Union, the Balkan Region and Hungary Vol. 1-3. Europa Institut, Budapest, 2006-2009. Könyvbemutató** (2009. november 5.)
- **Egy elfelejtett régió? A Nyugat-Balkán.** Nemzetközi konferencia a Manfred Wörner Alapítvánnyal közös szervezésben. (2009. november 20.)
- **Vidékfejlesztés és nemzetek együttélése – kölcsönös előnyök, kölcsönös lehetőségek.** Szabadka (2009. november 30.)
Előadók: Glatz Ferenc, Pásztor István, Bunford Tivadar
- **Történész kerekasztal-beszélgetés az évszázadokon átnyúló szerb-magyar együttéléstről, érdekellentétekről, azok okairól és a feloldás lehetőségeiről.** Szabadka (2009. november 30.)
Előadók: Glatz Ferenc akadémikus, Pásztor István a Vajdasági Magyarok Szövetsége elnöke, Sajti Enikő és Juhász József történészek részvételével.
- **Vukman Péter: Moszkvától Londonig. Nagy-Britannia és Jugoszlávia a szovjet-jugoszláv konfliktus idején (1948-1953) című előadása, melyet műhelybeszélgetés követett.** (2010. március 1.)
- **Műhelybeszélgetés Barcza György közgazdász részvételével a görög pénzügyi- gazdasági válságról** (2010. május 7.)
- **Szlovénia – a Balkán országai és az Európai Unió.** exc. Darja Bavdaž Kuret a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete előadása. (2010. május 20.)
- **A versailles-i békerendszer 1919-1938. Nemzetközi tudományos konferencia.** (2010. május 28.)
Előadók: Glatz Ferenc, Arnold Suppan (Ausztria), Dömötörfi Tibor (Németország), Palotás Emil (Bulgária), Fodor Pál (Törökország), Ottmar Trașcă (Románia), Hornyák Árpád (a délszlávok)
- **A Nyugat-Balkán helyzete és perspektívái.** Nemzetközi tudományos konferencia magyar, horvát, szerb, macedón és az EU-t képviselő szakemberek részvételével a Manfred Wörner Alapítvánnyal együttműködésben (2010. június 10-11.)
- **Közös Dolgaink sorozat 4.**
Magyar Nemzeti Tanács a Vajdaságban, 2010 (2010. július 6.)
Előadók: Németh Zsolt, Pásztor István, Korhecz Tamás
- **Előadások a Balkánról sorozat 13.**
Hóvári János: A külpolitika új tartalmai c. előadása (2010. október 15.)
- **A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság Magyar Tagozata alakuló ülése Budapesten** (2011. január 6)
- **Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országaiban című kötet bemutatója.** (2011. február 1.)
Előadók: Glatz Ferenc, Horváth Gyula, Hajdú Zoltán, Illés Iván, Enyedi György, Mezei Cecília
- **Vajdaság 1941–1945** nemzetközi konferencia a Magyar-Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság magyar tagozatának szervezésében a Vajdasági Magyar Szövetség támogatásával. (2011. február 12.)
- **Balkan security 2011: Getting rid of the Past. Third annual international expert conference on the Western Balkans.** A Manfred Wörner Alapítvánnyal együttműködésben (2011. március 3-4.)
Előadók: Katona Tamás, Juhász József, Gyarmati István, Sonja Licht, Tamás Pál, Zeljko Grubesics, Szilágyi Imre, Morvai-Horvát Hedvig, Branimir Mandic, Martinusz Zoltán,

Radovan Vokanidovic, Nagy Zoltán, Vito Bobek, Riza Halimi, Mijo Krešić, Magyarics Tamás, Arjan Starova, Igor Novakovic, Ivo Samson, Galip Beqiri, Mladen Nakic, Nenad M. Ilic, Hóvári János

- **A Magyar-Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság magyar tagozatának oral-history albizottsága tudományos tanácskozása** (2011. március 25.)
Előadók: Ress Imre, A. Sajti Enikő, Forró Lajos, Hornyák Árpád, Matuska Márton, Papp Árpád
- **Soksevits Dénes: Horvátország története c. könyvének bemutatója** (2011. május 27.)
Köszöntőt mondott Glatz Ferenc, Ivan Bandić
A könyvet bemutatta: Molnár Antal
Fővédnök: Navracsics Tibor
- ***Előadások a Balkánról sorozat 14.***
Az együttéléstől a tömeggyilkosságokig a Balkánon a 20. században (2011. szeptember 30.)
Előadók: Arnold Suppan, Stefan Troebst, Srđan Cvetković, Juhász József, A. Sajti Enikő, Mezei Zsuzsanna, Pál Tibor, Zoran Janjetović, Gojko Malović
Moderátorok: Dusan Kovac, Horst Haselsteiner
- **Történelmi megbékélés a Duna mentén.** Kovács András filmrendezővel a szerb-magyar „Hideg napok”-ról Glatz Ferenc akadémikus beszélgetett. (2011. november 17.)
- **A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság Magyar Tagozata év végi beszámoló műhelykonferenciája** (2011. december 8.)
Előadók: Glatz Ferenc, Nikowitz Oszkár

A rendezvényekről részletes beszámolók olvashatók a www.balkancenter.hu honlapon.